

Bedankt voor het downloaden van dit artikel. De artikelen uit de (online)tijdschriften van Uitgeverij Boom zijn auteursrechtelijk beschermd. U kunt er natuurlijk uit citeren (voorzien van een bronvermelding) maar voor reproductie in welke vorm dan ook moet toestemming aan de uitgever worden gevraagd.

Boom

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch door fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikelen 16h t/m 16m Auteurswet 1912 jo. Besluit van 27 november 2002, Stb 575, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoeding te voldoen aan de Stichting Reprorecht te Hoofddorp (postbus 3060, 2130 KB, www.reprorecht.nl) of contact op te nemen met de uitgever voor het treffen van een rechtstreekse regeling in de zin van art. 16l, vijfde lid, Auteurswet 1912.

Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16, Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot de Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten, postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.cedar.nl/pro).

No part of this book may be reproduced in any way whatsoever without the written permission of the publisher.

info@boomamsterdam.nl
www.boomuitgeversamsterdam.nl

De heimweefabriek: Geheugen, tijd en ouderdom

D. Draaisma (2008)

Groningen: Historische Uitgeverij

142 pagina's

ISBN 978 90 6554 440 7

De heimweefabriek, het laatst verschenen boek van Douwe Draaisma, is alweer enige tijd op de markt en heeft al veel aandacht gekregen in de pers. Draaisma schrijft vaak over het geheugen en doet dit met een gouden pen. Ik ken geen ander die op zo'n aansprekende en verhelderende wijze kan vertellen over vele aspecten van ons geheugen. Dit mag vooral blijken uit zijn zeer succesvolle boek *Waarom het leven sneller gaat als je ouder wordt* uit 2001. *De heimweefabriek* doet hier wat mij betreft niet voor onder. Om maar met de deur in huis te vallen: mocht u het boek nog niet hebben gelezen, haast u dan naar de boekhandel. Ik neem daarbij aan dat u als neuropsycholoog immers een bovenmatige interesse zult hebben in het geheugen.

U zult, als u uw vakliteratuur enigszins hebt bijgehouden, weinig nieuwe feiten horen over de werking van ons geheugen. Evenmin zult u nieuwe inzichten verwerven over de trainbaarheid van het geheugen. Maar waar Draaisma weer buitengewoon goed in slaagt, is het geheugen 'in het alledaagse' te plaatsen, ver boven de relatieve saaiheid van onze klinisch neuropsychologische onderzoeken bij patiënten met geheugenproblemen en zo mogelijk nog verder boven het wetenschappelijk onderzoek met zijn cijfers en strakke experimentele condities. Als gezegd, na lezing was ik vooral weer getroffen door de prachtige stijl van schrijven. Met korte bijzinnen, puntig verwoorde paradoxen en metaforen weet Draaisma belangrijke vraagstellingen in het geheugenonderzoek tot de essentie terug te brengen of ons te troosten over ons falende geheugen. Zo is bekend dat ouderen vaak niet op een woord of een naam kunnen komen, terwijl zij er zeker van zijn dat ze het weten (*feeling-of-knowing*). Pijnlijk genoeg schiet het gevraagde hen op een later tijdstip meestal wel te binnen (Oh ja ...). Ernstig, aftakeling? Draaisma weet het bondig te nuanceren: 'Oh-ja-kennis is ook kennis' (p. 28). Nog een voorbeeld. Als hij spreekt over de schijnbare vanzelfsprekendheid om tegenwoordig actief weerstand te bieden aan het ouder wordende en falende geheugen door middel

van kruiden, geheugentrainingen, computerspellen of wat dies meer zij, trekt hij een scherpe parallel met de cosmetische industrie: 'Geheugenklachten zijn zo iets als rimpels: je kunt het niet helpen dat je ze krijgt, maar met de huidige stand van de cosmetische industrie is het niet nodig dat je ze houdt. En dus zou je ze niet moeten hebben' (p. 45).

Welke onderwerpen komen aan bod in dit boek? Bij Draaisma is dat altijd wat moeilijk samen te vatten. Hij bespreekt sowieso veel, maar ook zo kenmerkend voor hem zijn de minstens zo interessante onderwerpen 'in de kantlijn'. De kern van het boek wordt in elk geval gevormd door het reminiscentie-effect, het fenomeen dat de autobiografische herinneringen tussen pakweg je 15e en 25e levensjaar het vaakst en het meest gedetailleerd worden herinnerd op latere leeftijd. Mede aan de hand van dit fenomeen bespreekt Draaisma diverse as-

pecten van het ouder wordende geheugen. Zoals de paradoxen van de ouderdom: enerzijds geassocieerd met aftakeling en verval, anderzijds met kansen en uitdagingen van de vitale gepensioneerde van tegenwoordig. In een scherp betoog rekent hij af met de maakbaarheid van het oude geheugen: trainen helpt niet zoveel en het zou beter zijn onze opvattingen over het oude geheugen bij te stellen. Ook bekende geheugenmythes zoals die van de reservecapaciteit in het brein worden gefileerd en afgeserveerd. Zo merkt hij bijna terloops op dat het *use-it-or-lose-it*-principe onverenigbaar is met het idee van reservecapaciteit: onbenutte hersencellen zouden immers afsterven, van reservecapaciteit kan dan geen sprake zijn. Deze veelgehoorde mantra *use-it-or-lose-it* ontkomt ook niet aan Draaisma's scherpe pen: hij heeft ten onrechte de betekenis gekregen van *meer* gaan doen ter verbetering van het geheugen, waar slechts bedoeld was dat (onnodige) inactiviteit geheugenverval in de hand werkt. Maar *meer doen* is natuurlijk interessanter, zeker voor de geheugentrainingindustrie. Veel aandacht gaat naar de verschillende verklaringen voor het reminiscentiefenomeen: heeft dit een biologische achtergrond (het is de leeftijd waarop het brein in de beste conditie is, ergo het meest heeft opgeslagen) of ligt het aan de levensfase, waarbij je als jongvolwassene ervaringen opdoet die bepalend zijn voor de rest van het leven? Ook wijst Draaisma op een zekere wreedheid van reminiscenties: hoe ouder je wordt, hoe scherper de herinneringen aan de jonge volwassenheid, die zich gevraagd en ongevraagd, voor posi-

Aangename berusting over het ouder wordende geheugen

tieve en negatieve zaken, opdringen. Terwijl tegelijk de schaamte bovenkomt bij het je niet herinneren van het belangrijke gesprek dat je vorige week nog had met een goede vriend. In het laatste hoofdstuk, dat de titel van het boek is geworden, betoogt Draaisma dat reminiscenties ook de bron kunnen zijn van intense heimweegevoelens (ooit een erkend medisch ziektebeeld onder de naam 'cerebrale nostalgia') bij emigranten. En dit juist tientallen jaren na hun vertrek, waar de gewenning aan het nieuwe land toch maximaal zou moeten zijn. Ook schrijft Draaisma over het genoeg van het terugblikken en herinneren dat voorbehouden is aan de ouderdom (geen toekomst, wel verleden), maar voor jongeren nog niet is weggelegd (wel toekomst, geen verleden).

Hoe opvallend gedetailleerd en levendig autobiografische herinneringen ook kunnen zijn, over de betrouwbaarheid moet altijd worden getwijfeld. Tussen de feiten en de herinnering aan de feiten ligt een wereld van verschil, omdat het 'geheugen het verleden reviseert' (p. 119). Reminiscenties kunnen ook de aanleiding zijn voor het schrijven van een autobiografie. In het boek is een interview opgenomen dat Draaisma had met Oliver Sacks over zijn motieven en ervaringen bij het schrijven van zijn autobiografie *Oom Wolfraam*.

Wat kunnen we als neuropsycholoog van dit boek leren? Zoals gezegd, geen nieuwe kennis of inzichten inzake het geheugen, maar wel een les in schrijven en spreken over het geheugen. In de spreekkamer is het vaak niet gemakkelijk om met ouderen over hun geheugenfalen te spreken. Hoe verwoord je de bevindingen van je tests, hoe plaats je deze in de context van het alledaagse en hoe zou je ouderen kunnen geruststellen? Het vinden van de goede woorden is dan geen sinecure. Hiervoor zou je jezelf iets van Draaisma gunnen. Afgezien daarvan is het gewoon weer een 'prachtige Draaisma' geworden. Een genot om te lezen.

Rudolf Ponds

Assessment of malingered neuropsychological deficits

G.J. Larrabee (red.), (2007)
New York: Oxford University Press
386 pagina's
ISBN 978 0 19 518846 2

Een opossum zal zich in een bedreigende situatie dood houden, en de Engelsen zeggen dan ook 'playing possum' als iemand een verwonding of de dood voorwendt. Sommige slangen vertonen vergelijkbaar gedrag, ze draaien zich op hun rug en blijven bewegingloos liggen, hun mond staat open en er druipet speeksel of soms zelfs een paar druppels bloed uit. De slang zal feces en een stinkende geur afscheiden om zich onaantrekkelijk te maken voor consumptie. Er zou echter één tekortkoming zijn in zijn strategie: als je hem op zijn buik rolt draait hij direct weer terug op zijn rug. De buikrol zou dus een symptoomvaliditeitstest (svt) zijn om het malingeren van de slang te meten. Bij mensen is er meer variatie in lichamelijke en psychische symptomen, die opzettelijk voorgewend of verergerd worden (respectievelijk malingeren en aggraveren) en de meetinstrumenten zijn daarom ook wat gevarieerder dan de buikrol bij de dood lijkende slang.

Glenn Larrabee stelde een overzichtswerk over het malingeren van cognitieve defecten samen. Hij bundelt de bevindingen van de recente explosie aan literatuur over dit onderwerp. Het boek is specifiek bedoeld voor neuropsychologen die patiënten zien in het kader van de forensische en letselschadepraktijk. Voor deze psychologen is het boek zonder meer een aanwinst. Tegelijkertijd is dit ook een tekortkoming van het boek, aangezien onderpresteren zich niet beperkt tot deze groep van patiënten. Ook in een revalidatiesetting, een neurologische of psychiatrische setting kan onderpresteren een rol spelen. Larrabee gaat uitgebreid in op het probleem van het kennen van de intentie bij malingeren en hij stelt daarbij termen als 'gebrek aan mentale inspanning' of 'onderpresteren' gelijk aan malingeren. Het boek start met een beschrijving van de criteria van Slick voor malingeren. Omdat intentie bij het voorwenden van psychologische of cognitieve symptomen zeer lastig te bewijzen valt, maakte Slick met zijn criteria een onderscheid tussen zeker, waarschijnlijk en mogelijk malingeren. Voor dit onderscheid zijn neuropsychologische testuitslagen niet voldoende, maar moeten er ook discrepanties blijken tussen de klacht en andere observaties (tijdens of buiten de onder-